

ارزیابی مقایسه‌ای ویژگیهای روانشناختی مؤثر بر نگرشهای کارآفرینانه در دانشجویان مهندسی کشاورزی (مورد مطالعه: دانشگاه کشاورزی و منابع طبیعی رامین خوزستان)

حوریه مرادی^۱، مسعود بیژنی^۲، غلامحسین کرمی^۳ و نگین فلاح حقیقی^۴

چکیده: امروزه، بیکاری بعنوان یک معضل اساسی در جامعه، به ویژه در میان دانش‌آموختگان نظام آموزش عالی کشور، شناخته شده است. این مشکل در بین دانش‌آموختگان دانشکده‌های کشاورزی بیشتر از سایر رشته‌ها به چشم می‌خورد. به همین دلیل، توسعه توانایی و قابلیت‌های کارآفرینی مهندسان کشاورزی، یک عامل مهم برای ساماندهی اشتغال آنان در آینده خواهد بود. هدف کلی این پژوهش ارزیابی مقایسه‌ای ویژگیهای روانشناختی مؤثر بر نگرشهای کارآفرینانه در میان دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه کشاورزی و منابع طبیعی رامین بود. روش پژوهش توصیفی - پیمایشی بود. جامعه آماری شامل ۱۹۰ نفر از دانشجویان کارشناسی‌ارشد دانشگاه کشاورزی و منابع طبیعی رامین خوزستان بودند که ۱۲۷ نفر از آنان با استفاده جدول تاکمن به عنوان نمونه انتخاب شدند. روش نمونه‌گیری طبقه‌ای تصادفی با انتساب متناسب از دانشجویان رشته‌های مختلف بود. ابزار پژوهش پرسشنامه‌ای بود که روایی آن بر اساس نظر جمعی از استادان با تخصصهای مرتبط مورد تأیید قرار گرفت و پایایی آن با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ محاسبه شد که در حد قابل قبولی بود. براساس نتایج پژوهش، در میان ویژگیهای روانشناختی کارآفرینی، دو خصوصیت ریسک‌پذیری و خلاقیت دانشجویان زن، در مقایسه با دانشجویان مرد، بالاتر بود. همچنین، تفاوت معنی‌داری میان دانشجویان مهندسی کشاورزی بر اساس رشته‌های مختلف تحصیلی در ویژگیهای روانشناختی کارآفرینی به جز قابلیت کنترل درونی وجود نداشت. در نهایت توسعه مهارت‌های کسب و کار و ارائه دوره‌های آموزش کارآفرینی به منظور تقویت قابلیت‌های کارآفرینی در دانشجویان و غنی‌سازی محتوای این دوره‌ها مرتبط با رشته‌های مختلف کشاورزی و نیازهای بازار، از طریق تأسیس مراکز کارآفرینی، مراکز رشد و پارک‌های علم و فناوری از پیشنهادهای این پژوهش است.

واژه‌های کلیدی: کارآفرینی، ویژگیهای روانشناختی، دانشجویان تحصیلات تکمیلی،
دانشگاه کشاورزی و منابع طبیعی رامین.

۱. دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی دانشگاه خوارزمی تهران، تهران، ایران. horiehmoradi@gmail.com

۲. استادیار دانشکده کشاورزی دانشگاه آزاد اسلامی واحد بروجرد، بروجرد، ایران. bijanimasoud@gmail.com

۳. دانشجوی دکتری ترویج کشاورزی دانشگاه شیراز، شیراز، ایران. ghkarami@gmail.com

۴. دانش‌آموخته دکتری آموزش کشاورزی و کارآفرینی دانشگاه تهران، ایران. fallahnegin@gmail.com

۱. مقدمه

وظیفه دانشگاه به‌عنوان اساسی‌ترین عامل پایداری نظام آموزش عالی پرورش و آماده ساختن نیروی انسانی کارآمد، شایسته و ماهر به‌منظور پاسخگویی به نیازهای واقعی جامعه در زمینه‌های گوناگون است، نظامی که بتواند دانشجویان را به‌عنوان نوآوران، اندیشمندان و حرفه‌شناسان تربیت و به جامعه عرضه کند. علی‌رغم نقش بی‌بدیل دانشگاهها در توسعه پایدار، در طول دهه گذشته آموزش عالی با انتقادات هویتی متعددی رو به رو بوده است. کاهش نرخ اشتغال دانش‌آموختگان به دلیل عدم توان برخورد مناسب این افراد با مسائل و مشکلات سامانه‌ای و پیچیده جامعه، بی‌توجهی به پرورش خلاقیت و توان کارآفرینی، نبود ارتباط متقابل و متعامل بین آموزش عالی یا تکوین نیروی انسانی و بخشهای صنعت، کشاورزی، خدمات یا تکوین ثروت و از همه مهم‌تر هویت متخصصان و الگوی غالبی که در آن تربیت شده‌اند، جزو این انتقادات محسوب می‌شود [۱].

همه فلسفه‌های آموزش عالی اتفاق نظر دارند که دانشگاهها با دروس ارائه شده به دانشجویان، برگزاری آزمونهای متعدد و روش مرسوم نمره‌دهی که در نهایت فرد را تحصیل کرده محسوب می‌کنند، هرگز کفایت نیاز جامعه و حتی بنگاههای صنعتی و تجاری را فراهم نمی‌سازند و در واقع، از یک مهندس انتظاری بسیار فراتر از دانستن مجموعه‌ای از دانشهای بنیادین و فناوریهای نوین می‌رود. بر همین اساس، امروزه مشکلات فراوانی در خصوص ناسازگاری برنامه‌های درسی با تقاضای بازار کار و موفق نبودن نظامهای آموزشی فعلی در کمک به دانشجویان برای کسب اطلاعات و مهارتهای لازم برای ایفای نقش مؤثر در بازار کار مشاهده می‌شود [۲]. بنا بر تأکید بسیاری از پژوهشگران آموزش مهندسی در کشور ایران، چه از نگاه دانشجویان و خانواده ایشان و چه از نگاه استادان، نوعی سرمایه‌گذاری برای رشد صنعتی به حساب نمی‌آید و تأکید بر دانش‌افزایی و بی‌توجهی به توسعه مهارتها و نگرشهای دانش‌آموختگان بیشتر متوجه تربیت مهندسانی است که با علم به مبانی و کلیات آماده کردن در زمینه برخی مباحث نظری و علوم هستند و برای پاسخگویی به نیازهای فنی کشور، مدیریت صنعت و بهبود تولید ملی آمادگی چندانی ندارند [۳].

بخش کشاورزی یکی از تواناترین بخشهای اقتصادی کشور و تأمین‌کننده بیش از یک‌پنجم تولید ناخالص داخلی، یک‌پنجم اشتغال، بیش از چهارپنجم نیازهای غذایی، بیش از یک‌چهارم صادرات غیرنفتی و ۹۰ درصد مواد اولیه صنایع کشاورزی و غذایی کشور است. همچنین، با وجود استعدادهای بالقوه‌ای نظیر ۴۰۰ میلیارد متر مکعب نزولات آسمانی، ۳۰۰۰ کیلومتر مرز دریایی، ۳۰ میلیون هکتار اراضی قابل کشت، ۱۲ میلیون هکتار اراضی جنگلی، ۹۰ میلیون هکتار مرتع، اشتغال بیش از ۴/۳ میلیون بهره‌بردار در این بخش، تولید بیش از ۱۰۰ میلیون تن محصولات کشاورزی و ورود سالیانه بیش از ۲۰ هزار دانش‌آموخته کشاورزی و منابع طبیعی به چرخه نظام اقتصادی و اجتماعی کشور،

باعث شده است که این بخش از جایگاه ویژه‌ای در اقتصادی ملی برخوردار باشد [۴]. از سوی دیگر، روند افزایشی و نگران‌کننده بیکاری در میان گروه‌های تحصیلی و به‌ویژه دانش‌آموختگان رشته‌های مهندسی کشاورزی به یکی از مسائل و مشکلات جامعه امروزی تبدیل شده است.

سهم شاغلان بخش کشاورزی از کل نیروی کار شاغل کشور از حدود ۲۱ درصد در سال ۱۳۷۹ به ۲۳/۵ درصد در سال ۱۳۸۶ رسیده است؛ این در حالی است که طی این سالها میزان دانش‌آموختگان کشاورزی هر سال از رشد بسیار بیشتری برخوردار بوده است. فقط در سال تحصیلی ۱۳۸۳ و ۱۳۸۴ تعداد دانشجویان گروه کشاورزی به ۱۴۵ هزار نفر بالغ شده است و در سال ۱۳۸۵ بیش از ۱۵۰ هزار نفر دانش‌آموخته شده‌اند و هر سال نیز در همین حدود دانش‌آموخته می‌شوند، به طوری که تا سال ۱۳۸۸ بیش از ۵۰ درصد مهندسان کشاورزی موفق به یافتن شغل نشده‌اند. لذا، در آینده‌ای نه چندان دور این معضل به شکل حادتری در کشور بروز خواهد کرد [۵]. با توجه به روند رو به رو رشد و همه جانبه بیکاری در سالهای اخیر، ضرورت رویارویی با این معضل از طریق ایجاد فرصتهای شغلی جدید در رأس برنامه‌های دولت قرار گرفته و مورد توجه بالاترین مقامات اجرایی کشور است. اما آنچه مسلم است و باید بیش از هر اقدام اقتصادی و اجتماعی دیگری مورد توجه جدی مسئولان و کارگزاران اداره امور کشور قرار گیرد، اقدام در پذیرش، چگونگی یافتن و اعمال روشهای کارا برای ایجاد و تغییر جهتگیری دانشگاهها به سوی عملی کردن علم و نتایج تحقیقات است [۶].

بسیاری از کشورها، به‌خصوص ایالات متحده، کشورهای اتحادیه اروپا، کشورهای جنوب شرق آسیا، چین و برخی از کشورهای آمریکای لاتین، از جمله راه‌حلهای برون‌رفت از این بحران را در محور کارآفرینی یافته و به آن توجه فوق‌العاده‌ای نشان داده‌اند. این کشورها به سه دلیل مهم ایجاد و توسعه فناوری، تولید ثروت در جامعه و ایجاد اشتغال برای موضوع کارآفرینی اهمیت فراوانی قایل شده و به آن پرداخته‌اند [۷]. بنابراین، توجه به امر کارآفرینی به‌عنوان یک راهکار مهم در راستای اشتغالزایی، رشد اقتصادی و ایجاد تحرک اجتماعی مطرح است.

کارآفرینی عبارت از مجموعه فعالیتهایی است که با استفاده اثربخش از منابع و امکانات به پایداری و تحریک پیشرفت اقتصادی و اجتماعی کمک می‌کند، به ایجاد ارزشهای جدید منجر می‌شود و فرصتهای استخدام و اشتغال تازه را فراهم می‌آورد [۸]. بیشتر صاحب‌نظران کارآفرینی^۱ را شرط بقا و توسعه دانشگاهها و مراکز آموزش عالی به شمار می‌آورند، زیرا در عصر توسعه فناوریهای پیشرفته و صنایع دانش‌محور در اقتصاد جهانی، منطقه‌ای، ملی و حتی محلی، فقط از طریق تقویت و تعامل دانشگاه و بنگاه است که می‌توان با بحرانهای گسترده کنونی مقابله کرد. در واقع، کارآفرینی

دانشگاهی برآیند تلاقی دو جریان یادشده؛ یعنی کارآفرینی سازمانی و نظام نوین آموزش عالی و پژوهشی جدید است و چند سالی است که مورد توجه تمام کشورهای پیشرفته دنیا قرار گرفته است [۹]. توسعه کارآفرینی در میان دانشجویان باعث نظام‌مند کردن فرایند کارآفرینی و تعمیق فرهنگ و الگوهای کارآفرینانه، تسریع رشد اقتصادی از طریق ایجاد شرکتها و مشاغل جدید، تغییر رویکردها و نگرشها در باره کارآفرینی، نوآوری در مشاغل، توسعه و تحریک مهارت‌های کارآفرینانه در طول تحصیل و آماده کردن دانشجویان برای بازار کار پویا و مشارکت در توسعه می‌شود [۱۰].

دانشگاه کارآفرین مکانی است که مشاغل جدید در آن خلق می‌شود. این مراکز از افراد در زمینه‌های آموزشی، مالی و بازاریابی حمایت می‌کنند و کارآفرینان امکان دسترسی به کتابخانه‌ها و آزمایشگاهها را پیدا می‌کنند. در چنین دانشگاههایی برای سرمایه‌گذاران امکاناتی ایجاد می‌شود تا مراکز جدید کسب و کار را فراهم آورند. همچنین، با آنها همکاری می‌شود تا مشکلات خود را پیش‌بینی و از فرصتهای به‌دست آمده استفاده و بدین ترتیب، تجربه‌ای ارزشمند در حیطه مالی و بازاریابی کسب کنند. شرکت‌های صنعتی که با یک دانشگاه کارآفرین در ارتباط باشند، از مزایای آن بهره می‌جویند و به این دلیل، فرایندهای علمی و صنعتی دانشگاهها تکمیل می‌شود و شرکتها از دل پژوهشهای دانشگاهی ایجاد می‌شود. در این محیطها دانشجویان مجموعه‌ای از دانش مدیریت و کارآفرینی را توأم می‌آموزند و با امکانات لازمی که دانشگاه در اختیار آنها قرار می‌دهد، شروع به فعالیت در عرصه صنعت و کشاورزی می‌کنند [۱۱]. در سیر تبیین مفهوم کارآفرینی، ویژگیها، کارکردها و فعالیتهای متنوعی به افراد کارآفرین نسبت داده شده است. مطالعات انجام شده در این زمینه به شکل‌گیری رویکرد ویژگیهای شخصیتی کارآفرینانه^۱ منجر شد. در طی دو دهه آخر قرن بیستم غالب صاحب‌نظران کارآفرینی پنج قابلیت اصلی و مهم خلاصیت [۱۲]، ریسک‌پذیری [۱۳]، کنترل درونی [۱۴، ۱۵]، انگیزه پیشرفت [۱۶، ۱۷، ۱۸] و استقلال طلبی [۱۹، ۲۰] را به‌عنوان ویژگیهای اساسی افراد کارآفرین برشمرده‌اند. بر اساس پژوهشهای انجام شده، پرورش ویژگیهای ذکر شده در افراد باعث ارتقای قابلیتهای کارآفرینی در آنان می‌شود. در ادامه برخی از این ویژگیها توصیف شده است:

الف. استقلال طلبی^۲: بر این ویژگی به‌عنوان نیرویی برانگیزاننده و تحریک کننده تأکید شده است. نیاز به استقلال با ویژگی داشتن مرکز کنترل درونی^۳ ارتباط نزدیکی دارد.

-
1. Entrepreneurial Traits
  2. Need for Independence
  3. Internal Locus of Control

ب. تحمل ابهام^۱: توانایی ادامه دادن حیات با داشتن اطلاعات ناقص درباره محیط و تمایل داشتن به فعالیتی مستقل، بدون آنکه فرد بداند موفق می‌شود یا خیر، به ویژگی تحمل ابهام اشاره دارد که به نظر می‌رسد در کارآفرینان این ویژگی به مراتب بیشتر از سایر افراد باشد.

پ. توفیق‌طلبی^۲: نیاز به کسب موفقیت یک انگیزه مشخص بشری محسوب می‌شود که از دیگر نیازهای انسانی متمایز است. کارآفرینان که با به‌کارگیری انگیزه و محرک درونی خود دست به رقابت و چالش می‌زنند، به نوعی نیاز به توفیق یافتن و مطرح شدن را احساس می‌کنند.

ت. خلاقیت^۳: خلاقیت شامل به‌کارگیری تواناییهای ذهنی برای ایجاد یک مفهوم جدید، فکر و ایده متمایز است.

ث. ریسک‌پذیری^۴: ریسک‌پذیری به معنای پذیرش مخاطره‌هایی است که می‌توانند با کشمکشهای شخصی و درونی مهار شوند و تحت کنترل درآیند.

بنابراین، با توجه به وضعیت جمعیتی، تحصیلی و اشتغال دانشجویان کشاورزی در کشور ایران، تدبیراندیشی برای حل معضل بیکاری دانش‌آموختگان دانشگاهی کشاورزی و ایجاد اشتغال و استفاده از توانمندیهای این قشر از جامعه کاملاً احساس می‌شود. لذا، مطالعه حاضر با هدف کلی ارزیابی مقایسه‌ای قابلیت‌های کارآفرینی دانشجویان کشاورزی با تأکید بر پنج قابلیت شامل انگیزه پیشرفت، کنترل درونی، ریسک‌پذیری، استقلال‌طلبی و خلاقیت در بین دانشجویان کشاورزی مقطع کارشناسی‌ارشد دانشگاه کشاورزی و منابع طبیعی رامین خوزستان اجرا شده و اهداف اختصاصی پژوهش نیز شامل موارد زیر است:

- اولویت‌بندی قابلیت‌های کارآفرینی در بین دانشجویان؛
- مقایسه ویژگی‌های روانشناختی کارآفرینی در بین دانشجویان بر اساس جنسیت؛
- مقایسه ویژگی‌های روانشناختی کارآفرینی در بین دانشجویان بر اساس رشته تحصیلی.

۲. مروری بر ادبیات پژوهش

تحقیقات نشان می‌دهند که در افراد قابلیت‌هایی وجود دارد که پرورش این قابلیت‌ها موجب کارآفرینی آنان می‌شود. ریسال^۵ [۲۱] در پژوهشی خلاقیت و نوآوری را مؤثرترین ویژگی در انجام یافتن

---

1. Ambiguity Tolerance
2. Need for Achievement
3. Creativity
4. Risk Taking Propensity
5. Rissal

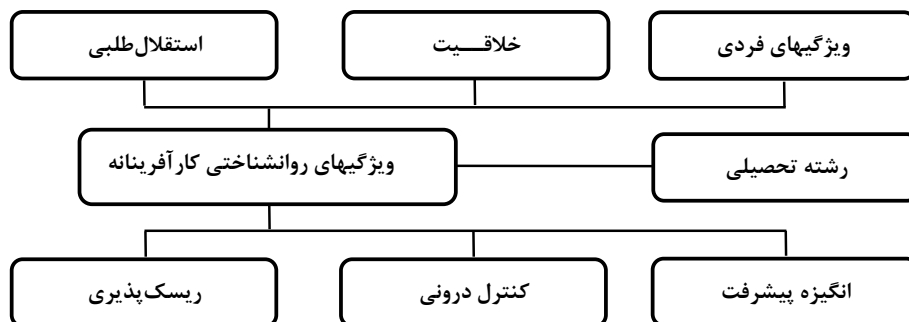
فعالیت‌های کارآفرینانه عنوان کرده است. پوستیگو^۱ [۱۰] نیز با بررسی و ارزیابی وضعیت موجود آموزش کارآفرینی بیان کرد که از نظر دانشجویان مهم‌ترین دوره‌های آموزشی برای تقویت و توسعه تواناییهای کارآفرینی، دوره‌های آموزش خلاقیت و نوآوری است. برومند نسب [۲۲] نیز در پژوهشی در خصوص رابطه انگیزه پیشرفت، مخاطره‌پذیری، خلاقیت و عزت نفس دانشجویان بررسی کرد. نتایج پژوهش وی نشان داد که بین انگیزه پیشرفت و خلاقیت و کارآفرینی دانشجویان رابطه معناداری وجود دارد.

بر اساس یافته‌های قاسمی و اسدی [۲۳] مشخص شد که میان متغیرهای مربوط به عامل روانشناختی تأثیرگذار بر روحیه کارآفرینی به ترتیب سختکوشی و تلاش مداوم برای تحقق اهداف، اعتماد به نفس و خودباوری و دوراندیش و آینده‌نگر بودن دارای بیشترین تأثیر و حمایت مادی و معنوی از طرف خانواده، توان ایجاد انگیزه در دیگران و تجربه فردی دارای کمترین تأثیر در ایجاد روحیه کارآفرینی در بین دانشجویان تحصیلات تکمیلی پردیس کشاورزی و منابع طبیعی دانشگاه تهران بوده است. غفاری [۲۴] در مطالعه‌ای قابلیت‌های کارآفرینی دانشجویان دانشگاه پیام نور اراک را بررسی کرد. نتایج پژوهش حاکی از آن بود که قابلیت‌های کارآفرینی دانشجویان در زمینه استقلال‌طلبی، کنترل درونی، انگیزه پیشرفت و خلاقیت بالاتر از حد میانگین و نمره ریسک‌پذیری آنان از میانگین پایین‌تر بود. همچنین، آموزش‌های دانشگاهی در پرورش قابلیت‌های کارآفرینی در دانشجویان مؤثر نبود. بدری [۲۵] در پژوهشی ضمن بررسی قابلیت‌های کارآفرینی دانشجویان دانشگاه اصفهان و تأثیر آموزش‌های دانشگاهی در افزایش این قابلیت‌ها نشان داد که قابلیت‌های کارآفرینی دانشجویان در زمینه استقلال‌طلبی، کنترل درونی، انگیزه پیشرفت و خلاقیت بالاتر از حد میانگین و نمرات ریسک‌پذیری از متوسط نمره معیار پایین‌تر است. همچنین، آموزش‌های دانشگاهی در پرورش ویژگی‌های دانشگاهی در پرورش ویژگی‌های کارآفرینی در دانشجویان مؤثر نبوده است. یارائی [۲۶] با بررسی برخی ویژگی‌های کارآفرینی در دانشجویان دانشگاه شیراز و مقایسه آن با مدیران صنایع به این نتیجه رسید که مدیران از انگیزه پیشرفت بالاتری نسبت به دانشجویان برخوردارند، اما ریسک‌پذیری دانشجویان از مدیران صنایع بالاتر است. همچنین، بین ویژگی‌های کارآفرینی دانشجویان با جنسیت، محل تولد و سطح تحصیلات والدین رابطه معناداری وجود نداشت.

فیض و صفایی [۲۷] در تحقیق انجام شده به‌منظور بررسی روحیه کارآفرینی دانشجویان دانشگاه سمنان از طریق تعیین نمره ویژگی‌های شخصیتی هشت‌گانه شامل ریسک‌پذیری متعادل، کانون کنترل، نیاز به موفقیت، سلامت فکری، عملگرایی، تحمل ابهام، رؤیاپردازی و چالش‌طلبی نشان دادند که بین دانشکده‌های مختلف از نظر روحیه کارآفرینی تفاوت معناداری وجود ندارد و بر اساس

استانداردهای مورد بررسی، نمره نهایی کارآفرینی دانشجویان دانشکده دامپزشکی در دامنه ضعیف و در سایر دانشکده‌ها در دامنه قوی قرار دارد و هیچ‌کدام از دانشکده‌ها حایز نمره کارآفرینی بسیار قوی نشدند. بر اساس نتایج پژوهش پوراآتشی و مختارنیا [۲۸] از دیدگاه اعضای هیئت علمی چهار عامل روانشناختی، خدمات مالی و حمایتی، تحصیلی و مهارت کسب و کار به‌عنوان مهم‌ترین عاملهای مؤثر بر کارآفرینی در میان دانش‌آموختگان کشاورزی شناخته شد و داشتن انگیزه کافی، خلاقیت و نوآوری و تأمین مالی در اولویت اول تا سوم به‌عنوان متغیرهای مهم شناسایی شدند. جعفری‌مقدم و اعتمادی [۲۹] در مطالعه‌ای در باره بررسی نگرشهای کارآفرینانه دانشجویان [ترمهای اول و آخر برق و ترم آخر کارآفرینی] دانشگاه تهران بررسی کردند و نشان دادند که تغییر مثبت نگرش دانشجویان مدیریت کارآفرینی نسبت به ویژگیهای شخصیتی کارآفرینی پس از دو سال [در مقایسه با بدو پذیرش] و برخوردار نبودن این تفاوت معنادار در نگرش دو گروه دانشجویان دانشکده برق نسبت به ویژگیهای روانشناختی کارآفرینی است. این گروهها در مقایسه با دانشجویان ترم اول مدیریت کارآفرینی [جز در خصوص شاخص ریسک‌پذیری] در بقیه شاخصها از وضعیتی بهتر برخوردار هستند.

سوختانلو و همکاران [۳۰] در پژوهشی به ارزیابی و مقایسه قابلیت‌های روانشناختی مؤثر بر سطح کارآفرینی دانشجویان کشاورزی دانشگاه تهران پرداختند و نشان دادند که مقطع تحصیلی و دوره‌های دانشگاهی مختلف، قابلیت‌های کارآفرینی دانشجویان کشاورزی را افزایش نمی‌دهد. برخی مطالعات مرتبط با جنسیت نیز نشان داد که زنان نسبت به مردان از قابلیت‌های کارآفرینی پایین‌تری برخوردارند. آقا^۱ [۳۱] در مطالعات خود به این نتیجه دست یافت که افراد تمایل دارند موفقیت را در جنس مذکر به برخی عاملهای درونی نظیر تلاش یا قابلیت‌های ویژه نسبت دهند، در حالی که موفقیت در زنان اغلب به عواملی نظیر شانس یا ساده بودن وظیفه محول شده نسبت داده می‌شود. مطالعات گالبریت [۱۲] در زمینه کارآفرینی نیز شاهد این مدعاست که زنان در مقایسه با مردان از میزان ریسک‌پذیری کمتری برخوردارند و کمتر به دنبال راهبردهای متحمل خطر هستند. در این مقاله با توجه به مبانی نظری و نتایج پژوهشهای مرتبط با قابلیت‌های کارآفرینی چارچوب نظری تحقیق ترسیم شد (شکل ۱).

شکل ۱: چارچوب نظری تحقیق

۳. مواد و روشها

مطالعه حاضر با هدف ارزیابی مقایسه‌ای ویژگیهای روانشناختی کارآفرینی در میان دانشجویان دانشگاه کشاورزی و منابع طبیعی رامین خوزستان طراحی و اجرا شد. پژوهش از نوع کاربردی و روش پژوهش از نوع توصیفی^۱ - پیمایشی بود. جمعیت مورد مطالعه ۱۹۰ نفر بود که حجم نمونه با یک مطالعه راهنما و بر اساس جدول تاکن^۲ به تعداد ۱۲۷ نفر تعیین شد. روش نمونه‌گیری نیز به صورت تصادفی طبقه‌ای با انتساب متناسب تعیین شد. ابزار پژوهش پرسشنامه‌ای بود که روایی محتوایی^۳ آن بر اساس نظر جمعی از استادان و صاحب‌نظران مربوط تأیید شد و برای تعیین اعتبار^۴ آن نیز یک مطالعه راهنما^۵ به تعداد ۳۰ پرسشنامه در خارج از نمونه مورد مطالعه انجام و مقدار آلفا برای متغیرهای مورد بررسی از طریق آزمون آلفای کرونباخ برابر جدول ۱ محاسبه شد و سپس، اصلاحات نهایی در پرسشنامه اعمال شد. متغیرهای مستقل این تحقیق عبارت بودند از: رشته تحصیلی دانشجویان، جنسیت دانشجویان و دفعات شرکت در دوره‌های آموزش کارآفرینی. متغیر وابسته این تحقیق، یعنی قابلیت‌های کارآفرینی شامل مجموعه‌ای از پنج قابلیت با عناوین انگیزه پیشرفت، کنترل درونی، ریسک‌پذیری، استقلال‌طلبی و خلاقیت بود که از طریق آزمونهای استاندارد شده

1. Descriptive
2. Cochran
3. Face Validity
4. Reliability
5. Pilot Study

حوریه مرادی، مسعود بیژنی، غلامحسین کرمی و نگین فلاح حقیقی ۷۳

ریسک‌پذیری هانس^۱، خلاقیت تورنس^۲، کنترل درونی راتر^۳، انگیزه پیشرفت باهارگاوا^۴ و استقلال‌طلبی هیسریچ^۵ مورد سنجش قرار گرفت و بر اساس نتایج آزمون اولیه اصلاحات لازم برای بومی‌سازی محتوای پرسشنامه انجام و گویه‌های نهایی تنظیم، تدوین و ارائه شد. برای سنجش هر کدام از پنج عامل تشکیل دهنده کارآفرینی، گویه‌ها در یک مجموعه منظم از عبارات دارای ترتیب خاص و دارای وزنهای مساوی تدوین و برای هر عامل ۹ گویه نهایی در یک مقیاس ۵ گزینه‌ای از طیف لیکرت با نمراتی در دامنه ۱ تا ۵ (از خیلی کم تا خیلی زیاد) بررسی شد و امتیازات پاسخگویان در باره هر کدام از عوامل از مجموع امتیازات کسب شده در دامنه ۹ تا ۴۵ قرار گرفت. در پژوهش حاضر از ضریب تغییرات^۶ که از حاصل تقسیم انحراف معیار به میانگین به دست می‌آید نیز برای اولویت‌بندی نمره عوامل تشکیل دهنده روحیه کارآفرینی استفاده شد. به منظور تحلیل داده‌ها و دستیابی به اهداف تحقیق از روش‌های آماری توصیفی و آمار استنباطی نظیر میانگین، انحراف معیار، ضریب تغییرات و آزمون‌های مقایسه میانگینها استفاده و در نرم‌افزار SPSS نسخه ۱۵ انجام شد.

جدول ۱: آلفای کرونباخ برای مقیاسهای مورد بررسی

متغیر	تعداد گویه‌ها	مقدار آلفای کرونباخ
انگیزه پیشرفت	۹	۰/۷۵
کنترل درونی	۹	۰/۸۲
ریسک‌پذیری	۹	۰/۸۲
استقلال‌طلبی	۹	۰/۸۲
خلاقیت	۹	۰/۷۶

۴. نتایج و بحث

الف. توزیع فراوانی پاسخگویان براساس ویژگیهای فردی و تحصیلی
در جدول ۲ خلاصه ویژگیهای فردی و تحصیلی دانشجویان قابل مشاهده است. همان‌طور که در این جدول مشخص است، ۵۴ نفر (۴۲/۵ درصد) از پاسخگویان زن و ۷۳ نفر (۵۷/۵ درصد) مرد بودند. از

1. Hans
2. Torrance
3. Ratter
4. Bahargava
5. Hisrich
6. Coefficient of Variation (CV)

نظر رشته تحصیلی ۲۴ نفر از پاسخگویان در رشته ترویج و آموزش کشاورزی، ۳۶ نفر در رشته زراعت، ۴۳ نفر در رشته علوم دامی و ۲۴ نفر در رشته ماشینهای کشاورزی مشغول به تحصیل بودند. نتیجه بررسی میزان شرکت پاسخگویان در دوره‌های مرتبط با آموزش کارآفرینی نشان داد که فقط ۱۹ نفر (۱۵ درصد) از دانشجویان دوره‌های آموزش کارآفرینی را گذرانده و مابقی پاسخگویان (۸۵ درصد) تاکنون در این‌گونه دوره‌ها شرکت نکرده‌اند که این موضوع نشان دهنده ضرورت توجه بیشتر به ایجاد و توسعه دوره‌های آموزش کارآفرینی و خلاقیت برای دانشجویان است. مؤید آن نیز نتایج تحقیق پوستیگو [۱۰] در زمینه اهمیت آموزش کارآفرینی است. به عقیده او مهم‌ترین عامل برای تقویت و توسعه تواناییهای کارآفرینی برگزاری دوره‌های آموزش کارآفرینی در دانشگاههاست.

جدول ۲: خلاصه آمار توصیفی متغیرهای مورد بررسی

متغیرها	فراوانی	درصد
جنسیت	زن	۴۲/۵
	مرد	۵۷/۵
رشته تحصیلی	ترویج و آموزش کشاورزی	۱۸/۹
	زراعت	۲۸/۳
	علوم دامی	۳۳/۹
	ماشینهای کشاورزی	۱۸/۹
شرکت در دوره‌های آموزش کارآفرینی	بلی	۱۵/۰
	خیر	۸۵/۰

ب. توزیع فراوانی پاسخگویان بر اساس اولویت‌بندی ویژگی‌های روانشناختی کارآفرینی به‌منظور سنجش میزان قابلیت‌های کارآفرینی دانشجویان پنج متغیر انگیزه پیشرفت، کنترل درونی، ریسک‌پذیری، استقلال‌طلبی و خلاقیت مطابق بررسی‌های پیشین ذکر شده در نظر گرفته شد. همانطور که در جدول ۳ مشاهده می‌شود، هر کدام از قابلیت‌های کارآفرینی پاسخگویان بالاتر از حد میانگین قابل انتظار قرار دارد، زیرا حداقل و حداکثر نمره‌ای که هر پاسخگو در خصوص هر کدام از قابلیت‌ها می‌توانست کسب کند، به ترتیب ۹ و ۴۵ بود و میانگین آن ۲۷ می‌شد. بدین ترتیب، در خصوص پنج مؤلفه بررسی شده، عامل کنترل درونی با میانگین ۳۳/۰۶، انحراف معیار ۴/۱۹ و ضریب تغییرات ۰/۱۲۶ در اولویت اول قرار دارد و عامل انگیزه پیشرفت، استقلال‌طلبی و خلاقیت به ترتیب در اولویت‌های بعدی قرار گرفتند. عامل ریسک‌پذیری نیز با میانگین ۳۱/۴۳، انحراف معیار ۵/۱۴ و ضریب تغییرات ۰/۱۶۳ در اولویت آخر قرار گرفت. این نتایج بدان معناست که از بین قابلیت‌های تشکیل دهنده شخصیت کارآفرینی، پاسخگویان در زمینه کنترل درونی بالاترین قابلیت و در زمینه ریسک‌پذیری کمترین قابلیت را دارند. این یافته‌ها با نتایج به‌دست آمده از تحقیقات غفاری [۲۴] و بدری [۲۵] مطابقت و فقط در مواردی جزئی تفاوت دارد.

جدول ۳: توزیع پاسخگویان از نظر ویژگی‌های روانشناختی کارآفرینی

ردیف	قابلیت‌های کارآفرینی	میانگین	انحراف معیار	ضریب تغییرات	رتبه
۱	کنترل درونی	۳۳/۰۶	۴/۱۹	۰/۱۲۶	۱
۲	انگیزه پیشرفت	۳۴/۳۱	۴/۵۹	۰/۱۳۳	۲
۳	استقلال‌طلبی	۳۲/۳۲	۴/۸۳	۰/۱۴۹	۳
۴	خلاقیت	۳۳/۰۹	۵/۲۱	۰/۱۵۷	۴
۵	ریسک‌پذیری	۳۱/۴۳	۵/۱۴	۰/۱۶۳	۵

طیف نمره پنج متغیر کنترل درونی، انگیزه پیشرفت، استقلال‌طلبی، خلاقیت و ریسک‌پذیری ۴۵-۹ است.

پ. مقایسه ویژگی‌های روانشناختی کارآفرینی پاسخگویان بر اساس جنسیت به‌منظور تعیین تفاوت ویژگی‌های کارآفرینی بین پاسخگویان مرد و زن در نمونه مورد مطالعه، از آزمون مقایسه میانگینها (تی‌استیودنت)^۱ استفاده شد. مطابق نتایج مندرج در جدول ۴، میان پاسخگویان زن و مرد از نظر قابلیت ریسک‌پذیری تفاوت معناداری وجود داشت ($t = -۲/۶۵$, $p = ۰/۰۰۰۱$). به‌طوری‌که زنان در مقایسه با مردان از قابلیت ریسک‌پذیری بالاتری برخوردار بودند (۳۲/۷۶ در مقابل ۳۰/۴۵)،

1. t-Test

مقایسه میانگین نمره خلاقیت در بین دو گروه نشان داد که در این خصوص نیز تفاوت بین پاسخگویان زن و مرد معنادار است ($t = -2/67$, $p = 0/0001$) و زنان در مقایسه با مردان از روحیه خلاقیت بالاتری برخوردار بودند. در خصوص بقیه قابلیت‌های مورد بررسی تفاوت معناداری بین دو گروه مشاهده نشد؛ یعنی زنان و مردان از نظر قابلیت انگیزه پیشرفت، کنترل درونی و استقلال طلبی از نمره تقریباً یکسانی برخوردار بودند. این یافته‌ها برخلاف نتایج تحقیقات گالبریت [۱۲]، آقا [۳۱] و برومندنسب [۲۲] است.

جدول ۵: مقایسه میانگین قابلیت‌های روانشناختی کارآفرینی پاسخگویان بر اساس جنسیت

متغیر	مرد		زن		آماره t	سطح معنی‌داری
	میانگین	انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار		
انگیزه پیشرفت	۳۳/۷۹	۴/۴۸	۳۵/۰۲	۴/۶۸	-۱/۴۹	۰/۱۳
کنترل درونی	۳۲/۷۱	۴/۳۳	۳۳/۵۲	۴/۰۰	-۲/۶۷	۰/۲۸
ریسک‌پذیری	۳۰/۴۵	۵/۵۴	۳۲/۷۶	۴/۲۶	-۲/۶۵	۰/۰۰
استقلال طلبی	۳۱/۸۵	۴/۷۶	۳۲/۹۶	۴/۹۰	-۱/۲۸	۰/۲۰
خلاقیت	۳۲/۰۷	۵/۳۷	۳۴/۴۶	۴/۶۸	-۲/۶۷	۰/۰۰

ت. مقایسه قابلیت‌های روانشناختی کارآفرینی پاسخگویان بر اساس رشته تحصیلی به‌منظور مقایسه قابلیت‌های کارآفرینی پاسخگویان بر اساس رشته‌های مختلف تحصیلی از آزمون تحلیل واریانس یک‌طرفه^۱ استفاده شد. مطابق نتایج جدول ۵، مقایسه پاسخگویان در چهار گروه تحصیلی مختلف نشان داد که در میان آنان از نظر قابلیت کنترل درونی به‌عنوان یکی از پنج عامل تشکیل دهنده روحیه کارآفرینی، تفاوت معناداری وجود دارد ($F = 2/63$, $p = 0/05$)، به‌طوری که دانشجویان رشته‌های علوم دامی و ترویج و آموزش کشاورزی دارای قابلیت کنترل درونی بالاتری نسبت به دانشجویان رشته‌های زراعت و ماشین‌های کشاورزی بودند. همان‌طور که در جدول ۵ ملاحظه می‌شود، نتایج آزمون تحلیل واریانس یک‌طرفه تفاوت معناداری را بین چهار گروه مورد مطالعه از نظر میانگین نمره سایر متغیرها نشان نداد. این نتایج با نتایج به‌دست آمده از تحقیقات جعفری‌مقدم و اعتمادی [۲۹] و تا حدودی با نتایج تحقیق فیض و صفایی [۲۷] مطابقت دارد و با نتایج سوختانلو و همکاران [۳۰] همسویی ندارد.

جدول ۵: مقایسه میانگین قابلیت‌های روانشناختی کارآفرینی پاسخگویان بر اساس رشته‌های تحصیلی

متغیر	رشته تحصیلی				تروییج و آموزش کشاورزی	سطح معناداری
	زراعت	علوم دامی	ماشینهای کشاورزی	آماره F		
انگیزه پیشرفت	۳۵/۳۹	۳۳/۱۳	۳۴/۳۱	۱/۵۰	۳۴/۸۳	۰/۲۱
کنترل درونی	۳۱/۷۵	۳۴/۲۳	۳۲/۴۶	۲/۶۳	۳۳/۵۰	۰/۰۵
ریسک‌پذیری	۳۲/۱	۳۹/۲۸	۳۱/۴۳	۱/۶۷	۳۲/۹۲	۰/۱۷
استقلال‌طلبی	۳۳/۰۸	۳۱/۶۰	۳۳/۲۹	۱/۱۶	۳۱/۵۰	۰/۳۲
خلاقیت	۳۲/۹۲	۳۲/۳۳	۳۳/۰۹	۰/۹۸	۳۴/۵۸	۰/۴۰

طیف پنج متغیر انگیزه پیشرفت، کنترل درونی، ریسک‌پذیری، استقلال‌طلبی و خلاقیت ۴۵-۹ است.

۵. نتیجه‌گیری و پیشنهادها

در سالهای اخیر به‌دلیل بحران فزاینده اشتغال نیروهای جویای کار، به‌خصوص دانش‌آموختگان دانشگاهها، موضوع کارآفرینی به‌عنوان عامل محرک توسعه اقتصادی اهمیت زیادی یافته است. هدف از این تحقیق ارزیابی مقایسه‌ای قابلیت‌های روانشناختی مؤثر بر نگرشهای کارآفرینانه دانشجویان مهندسی کشاورزی بود.

مقایسه ویژگیهای روانشناختی کارآفرینانه پاسخگویان بر اساس جنسیت نشان داد که قابلیت‌های ریسک‌پذیری و خلاقیت دانشجویان زن نسبت به دانشجویان مرد بالاتر است. بنابراین، به نظر می‌رسد با توجه به امنیت شغلی پایین‌تر زنان نسبت به مردان در جامعه، احساس عدم تقارن فرهنگی و پذیرش عرف جامعه در بسیاری از مشاغل کشاورزی برای زنان، حقوق و مزایای پایین‌تر، طبقه اجتماعی - شغلی پایین‌تر و اعتماد کمتر بازار کار به استخدام زنان نسبت به مردان باعث تلاش مضاعف و بروز قابلیت‌های ریسک‌پذیری و خلاقیت در دانشجویان زن نسبت به دانشجویان مرد شده است. لذا، برگزاری کارگاههای آموزش کارآفرینی و آشنایی با راهکارهای خوداشتغالی زنان، دوره‌های آموزشی کشت محصولات تجاری یا درآمدزا و سمینارهای آشنایی با شرایط کسب وامهای خوداشتغالی، کشاورزی و قوانین حمایتی مربوط در جهت بروز و تقویت تواناییهای کارآفرینی در دانشجویان به‌خصوص دانشجویان زن اثرگذار خواهد بود.

همچنین، براساس نتایج به‌دست آمده از تحقیق، میان دانشجویان تحصیلات تکمیلی در رشته‌های مختلف تحصیلی مهندسی کشاورزی از نظر بیشتر قابلیت‌های کارآفرینی تفاوت معناداری وجود نداشت. بنابراین، بدیهی است ایجاد شرایط آموزشی بهینه در تمام رشته‌های کشاورزی

به منظور پرورش دانشجویان کارآفرین نیازمند هماهنگی بیشتر میان دانشگاه و مرکز آموزش کارآفرینی، اطلاع‌رسانی صحیح و تنظیم مناسب محتوای دروس کارآفرینی است. مطابق یافته‌ها به نظر می‌رسد که محتوای آموزشهای کارآفرینی بر اساس سطح و نیازهای آموزشی و متناسب با رشته‌های تحصیلی و سطح مهارت‌های کارآفرینی دانشجویان تحصیلات تکمیلی تهیه نشده است و بنابراین، می‌توان راهکارهای زیر را در جهت توسعه فعالیت‌های کارآفرینانه دانشجویان کشاورزی پیشنهاد داد:

- ارزش نهادن به کارآفرینی کشاورزی و معرفی دانشجویان کارآفرین موفق به منظور افزایش خودباوری، اعتماد به نفس و تقویت انگیزه کارآفرینی در دانشجویان مهندسی کشاورزی از طریق برگزاری سمینارها و همایش‌های متعدد در دانشگاه؛
- ارائه آموزشهای تخصصی و کاربردی در زمینه کارآفرینی در قالب آموزشهای فنی و حرفه‌ای، دوره‌های آموزشی کوتاه‌مدت، برگزاری همایشها و کارگاههای تقویت مهارت‌های کارآفرینی در بخش کشاورزی و منابع طبیعی که مختص دانشجویان مهندسی کشاورزی باشد؛
- ایجاد هماهنگی بیشتر بین فعالیتهای مرکز آموزش کارآفرینی با برنامه‌های آموزشی و فعالیتهای فوق برنامه دانشکده‌های کشاورزی، توسعه اطلاع‌رسانی در خصوص کلاسهای آموزش کارآفرینی، غنی‌سازی محتوای آموزشها و برگزاری کارگاههای آموزش کارآفرینی به همراه بروشورهای آشنایی با برنامه‌های مختلف کارآفرینی می‌تواند در جلب بیشتر دانشجویان کشاورزی و افزایش اثربخشی آموزشهای کارآفرینی مؤثر باشد. در تحقق این امر با توجه به اینکه عرصه کشاورزی باید با تغییرات فناوریهایی ارتباطی و فناوری اطلاعات همراه باشد، تربیت دانشجویان خلاق و کارآفرین در تمام گرایشهای مهندسی کشاورزی از اهمیت خاصی برخوردار است. از این‌رو، دانشگاههای کشاورزی و منابع طبیعی به‌منظور پرورش دانشجویان فرهیخته و کارآفرین می‌توانند دفاتر کارآفرینی و مراکز رشد علم و فناوری و همکاریهای بین‌المللی در دانشگاه تأسیس و اداره آن را به‌طور عمده به دانشجویان واگذار کنند؛
- اختصاص یک واحد درسی سه واحدی (۱ واحد نظری و ۲ واحد عملی) به نام کارآفرینی کشاورزی برای دانشجویان مقاطع تحصیلات تکمیلی کشاورزی و اختصاص دادن وامهایی به دانشجویان به منظور عملی ساختن طرحهای کسب و کار (۲ واحد عملی) و در نتیجه، فراهم شدن زمینه‌های اشتغالزایی برای آنها و بهبود ویژگیهای روانشناختی کارآفرینانه آنان؛
- با توجه به وضعیت جمعیتی، تحصیلی و اشتغال دانشجویان کشاورزی در کشور ایران، می‌توان پیشنهاد کرد که برای رسیدن به امر توسعه در بخش کشاورزی و حل قسمتی از

حوریه مرادی، مسعود بیژنی، غلامحسین کرمی و نگین فلاح حقیقی ۷۹

مشکلات فرا روی این بخش، دانشگاههای کشاورزی کارآفرین را با هدف تربیت دانشجویان و مهندسان توانمند کشاورزی ایجاد کرد که در کنار آموزشهای نظری، مهارتهای کاربردی و مهارتی از جمله مهارتهای مدیریتی، بازاریابی و دانش مالی - اقتصادی لازم را در جهت تحقق اهداف توسعه در بخش کشاورزی به دست آورند.

مراجع

۱. علی بیگی، امیرحسین، **توسعه پایدار و آرمان آموزش عالی**، کرمانشاه: انتشارات دانشگاه رازی، ۱۳۸۵.
۲. فیض، مهدی و مهدی بهادری نژاد، "الگوی شایستگی حرفه‌ای دانش‌آموختگان دانشکده‌های مهندسی نظام آموزش عالی ایران (موردپژوهی: دانش‌آموختگان دانشگاه صنعتی شریف)"، **فصلنامه آموزش مهندسی ایران**، سال دوازدهم، شماره ۴۶، تابستان ۱۳۸۹.
۳. پرویزیان، جمشید و فرشاد توپسرکانی، "آموزش مهندسی در ایران: محتوا و روش مقایسه‌ای با برخی کشورهای صنعتی"، **فصلنامه آموزش مهندسی ایران**، سال یازدهم، شماره ۴۴، زمستان ۱۳۸۸.
۴. امیرتیموری، سمیه و صادق خلیلیان، "رشد بهره‌وری کل عوامل تولید در بخش کشاورزی ایران و چشم‌انداز آن در برنامه چهارم توسعه"، **فصلنامه اقتصاد کشاورزی و توسعه**، سال پانزدهم، شماره ۵۹، پاییز ۱۳۸۶.
۵. قوشچی، فرشاد، "اشتغال دانش‌آموختگان کشاورزی، آرزوی ممکن یا ممکن؟" **ماهنامه کشاورزی و توسعه پایدار**، شماره ۳۲، مهر و آبان ۱۳۸۹.
۶. فرشاد، سیامک، محمد فتحیان، بابک ابراهیمی و سروش نالچیکر، "مراکز رشد مجازی: ابزاری در راستای توسعه کارآفرینی دانشگاهها"، **فصلنامه آموزش مهندسی ایران**، سال دهم، شماره ۳۷، بهار ۱۳۸۷.
۷. مقیمی، سیدمحمد، "کارآفرینی اجتماعی"، **فصلنامه رهیافت**، شماره ۲۹، بهار ۱۳۸۲.
8. Yamada, J. I., "A Multidimensional View Of Entrepreneurship: Towards a Research Agenda on Organization Emergence", **Journal of Management Development**, Vol. 23, No. 4, 2004.
۹. شریف‌زاده، فتاح، سیدمصطفی رضوی، شمس‌السادات زاهدی و رضا نجاری، "طراحی و تبیین الگوی عوامل مؤثر بر کارآفرینی دانشگاهی (مطالعه موردی: دانشگاه پیام نور)"، **فصلنامه توسعه کارآفرینی**، سال دوم، شماره ۶، زمستان ۱۳۸۸.

۸۰ ارزیابی مقایسه‌ای ویژگیهای روانشناختی مؤثر بر نگرشهای کارآفرینانه در دانشجویان ...

10. Postigo, S., "Entrepreneurship Education in Argentina: The Case Of Sananders University", In Proceedings of The Conference Entitled, The Internationalizing in Entrepreneurship Education and Training. Malaysia, 2002.

۱۱. صفرزاده، حسین، محمود احمدی شریف و غلامرضا کارگریان مروستی، "بررسی عوامل مؤثر بر استقرار دانشگاه کارآفرین"، فصلنامه فناوری آموزش، سال چهارم، شماره ۲، زمستان ۱۳۸۸.

12. Galbraith, C., "A Note on Gender Differences in Entrepreneurial Risk-taking: A Computerized Business Game Simulation Experiment", Submitted To The **Administrative Science Quarterly**, 2002.

13. Olakitan, O. O. and A. P. Ayobami, "An Investigation of Personality On Entrepreneurial Success", **Journal of Emerging Trends In Economics and Management Sciences**, Vol. 2. No. 2, 2011.

14. Gatewood, E. J., K. G. Shavera and W. B. Gartner, "A Longitudinal Study of Cognitive Factors Influencing Startup Behaviors And Success at Venture Creation", **Journal of Business Venturing**, Vol. 10, 1995.

15. Hood, N. and J. E. Young, "Entrepreneurship's Area's of Development: A Survey of Top Executives in Successful Firm, " **Journal of Business Venturing**, Vol. 1, 1993.

16. Bellu, R.R. and H. Sherman, "Predicting Firm Success from Task Motivation and Attribution Style. A Longitude Study", **Entrepreneurship Regional Development**, Vol. 7, No. 4, 1995.

17. Delmar, F., **Entrepreneurial Behavior and Business Performance, Economic Performance. Economic research Institute**, Stockholm, 1996.

18. Miner, J. B., N. R. Smith and J. S. Bracker, "Predicting Firm Survival from Knowledge of Entrepreneur Task Motivation in The Growth of Technologically Innovation Firms", **Interpretations Regional Development**, Vol. 4, 1992.

19. Vesper, K., **Entrepreneurship Education**, Wellesley, MA: Center for Entrepreneurship's Study, 1993.

۲۰. احمدپور داریانی، محمود، کارآفرینی، تهران: مؤسسه فرهنگی و انتشاراتی محراب قلم، ۱۳۸۳.

21. Rissal, R., **A Study of the Characteristics of Entrepreneurs in Indonesia, Dissertation**, George Washington University, U. S. A, 1992.

۲۲. برومندنسب، محمد، بررسی رابطه ساده چندگانه وضعیت اجتماعی-اقتصادی، انگیزه پیشرفت، مخاطره‌پذیری، جایگاه مهار، خلاقیت و عزت نفس با کارآفرینی در دانشجویان دانشگاه شهید چمران اهواز، پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد، دانشگاه شهید چمران اهواز، دانشکده علوم تربیتی، ۱۳۸۱.

حوریه مرادی، مسعود بیژنی، غلامحسین کرمی و نگین فلاح حقیقی ۸۱

۲۳. قاسمی، جواد و علی اسدی، "تحلیل عاملی عوامل تأثیرگذار در ایجاد روحیه کارآفرینی دانشجویان تحصیلات تکمیلی (مطالعه موردی: پردیس کشاورزی و منابع طبیعی دانشگاه تهران)"، **فصلنامه اقتصاد و توسعه کشاورزی (علوم و صنایع کشاورزی)**، جلد ۲۴، شماره یک، بهار ۱۳۸۸.

۲۴. غفاری، هادی، "بررسی قابلیت‌های کارآفرینی دانشجویان دانشگاه پیام نور اراک"، همایش ملی توسعه کارآفرینی در آموزش‌های علمی کاربردی کشاورزی، مشهد: مؤسسه آموزش عالی علمی کاربردی جهاد کشاورزی، ۱۳۸۷.

۲۵. بدری، احسان، محمدجواد لیاقتدار، محمدرضا عابدی و ابراهیم جعفری، "بررسی قابلیت‌های کارآفرینی دانشجویان دانشگاه اصفهان"، **فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی**، سال دوازدهم، شماره ۲، تابستان ۱۳۸۵.

۲۶. یارایی، علیرضا، بررسی برخی روحیات کارآفرینی در بین دانشجویان و مقایسه آن با مدیران صنایع، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، شیراز: دانشگاه شیراز، ۱۳۸۸.

۲۷. فیض، داود و میلاد صفایی، "ارزیابی و مقایسه ویژگی‌های شخصیتی کارآفرینانه دانشجویان دانشکده‌های مختلف دانشگاه سمنان"، **فصلنامه انجمن آموزش عالی ایران**، سال دوم، شماره ۲، پاییز ۱۳۸۸.

۲۸. پورآتشی، مهتاب و محمد مختارنیا، "بررسی عوامل مؤثر بر کارآفرینی دانش‌آموختگان کشاورزی از دیدگاه اعضای هیئت علمی پردیس کشاورزی و منابع طبیعی دانشگاه تهران"، **فصلنامه تحقیقات اقتصاد و توسعه کشاورزی ایران**، سال چهارم، شماره ۲، تابستان ۱۳۸۸.

۲۹. جعفری‌مقدم، سعید و کاوه اعتمادی، "ارزیابی مقایسه‌ای نگرش‌های کارآفرینانه دانشجویان (مطالعه موردی: دانشجویان کارشناسی ارشد مدیریت کارآفرینی و مهندسی برق دانشگاه تهران)"، **فصلنامه توسعه کارآفرینی**، سال اول، شماره ۴، زمستان ۱۳۸۸.

30. Sookhtanlo, M., A., Rezvanfar and S. M. Hashemi, "Psychological Capabilities Affecting Agricultural Students Entrepreneurship Level: A Comparative Study", Research, **Journal of Agricultural and Biological Sciences**, Vol. 5, No.2, 2009.

31. Agha, R. and ST., "Are the Women Less Ambitious Than Men? GKT Scientific, Guys, Kings. Thomas Hospitals School of Medicine, **Dentistry And Biomedical Science**, London, UK, Vol. 16, 2002.